

KIVÁNDORLÁS ROMÁNIÁBÓL A XXI. SZÁZAD ELEJÉN

SOLTÉSZ BÉLA

(Kivonat) Románia gazdasági szerkezetváltozásának, társadalmi átalakulásának és világgazdasági integrációjának egyik leginkább szembeötlő tünete a tömeges migráció, ami az ezredforduló óta eltelt bő évtized során egyre jobban meghatározza a román társadalom mindennapjait. Miután a román állampolgárok vízumkötelezettsége az EU-ba 2002-vel megszűnt, több millióan hagyták el hosszabb-rövidebb időre az országot. A román migrációs trendek igen heterogén képet mutatnak. Különböző migrációs mintát követnek az egyes etnikumok (román, magyar, roma) és az egyes szociodemográfiai csoportok. Migrációs életpályájuk is eltér: a 2008-ban kezdődő gazdasági válság hatására sokan hazatelepültek, míg mások Nyugat-Európában maradtak. Mindemellett a moldáv-román kettős állampolgárok speciális helyzete is elválaszthatatlan a migrációs folyamatoktól.

Kulcsszavak: Románia, migráció, erdélyi magyarság, Olaszország, Spanyolország, Európai Unió

A TANULMÁNY VÁZLATA

Az etnikai alapú kivándorlás korszaka: 1947-2002

Az emigráció de-etnicizálódása és az új célországok

Kint maradni vagy hazamenni? A gazdasági válság hatása a román migránsokra

*

Az etnikai alapú kivándorlás korszaka: 1947-2002

A második világháború utáni drámai népességmozgások csökkenésével és a kommunista hatalomátvételt követően Románia egyre jobban bezárkózott. A Ceaușescu-éra idején a kivándorlás szoros állami felügyelet alatt, etnikai alapon történt. Ennek több oka volt. Egyrészt a rezsim, akárcsak a szocialista blokk többi országa, nem engedhette meg, hogy a lakosság szabadon döntsön arról, hogy szeretne-e emigrálni, hiszen akkor milliók költöztek volna Nyugatra. Másrészt a románosító törekvéseknek nem volt ellenére, hogy a nemzeti kisebbségek elhagyják az országot, ezzel is javítva a románság számarányát. Harmadrészt azok a nemzetiségek, amelyek anyaországától pénzbeli segítséget várhatott a rezsim, morbid módon egyfajta „exportcikké váltak”: a hatvanas években a zsidók, a hetvenes-nyolcvanas években pedig a németek távoztak ily módon. A kivándorlókért beszédett „fejpénz” az egyes migránsok életkora, képzettsége, rokon szálai függvényében 2000 és 250.000 dollár (sic) között mozgott. A Securitate tisztjeinek későbbi visszaemlékezése szerint 1989-ig Ceaușescu mintegy 400 millió dollárt szedett össze a romániai zsidó és német emigránsok megadóztatásából (Suciu 2010, 5. o.)

1989-ben a Ceaușescu-rezsim megdőlt, és a romániai rendszerváltás volt talán gazdasági szempontból a legdrámaibb az összes kelet-európai rendszerváltás között. David Kideckel szerint egyebek mellett a következő tényezők játszottak közre abban, hogy a privatizáció és az ipari termelés összeomlása különösen súlyos következményekkel járt Romániában: információhiány a munkaerő-piaci és a privatizációs folyamatokról, tehetetlen állami intézmények és szakszervezetek, korrupció, bizalmatlanság, rivalizálás az egyre szűkösebb munkalehetőségekért. Mindezek mellett a Ceaușescu-éra utolsó évtizedében egyre kiélezettebb nacionalizmus is megmérgezte a társadalmi viszonyokat a vegyes etnikumú vidékeken. (Kideckel 2002, 118-119. o.). A romániai társadalmat tehát katasztrófális állapotban találta a rendszerváltás, és az összeomlás éveiben egyéni mikrostratégiák sokasága alakult ki az életben maradásra. Ezek egy része a megváltozott munkaerő-piaci viszonyokhoz való alkalmazkodást jelentette helyben (vállalkozás, feketemunka stb.), míg mások a belső vagy külső migrációt választották (Baldoni 2010, 180. o.).

A belső migrációról pontos adatok nem állnak rendelkezésre, de a kilencvenes évek során több millió ember változtatott lakóhelyet Románia határain belül, elsősorban városias településekről vidékies településekre. Ez a re-agrarizáció annak tudható be, hogy az ipari termelés leállásával a szocialista iparvárosokból aki tehetett, visszaköltözött abba a faluba, ahonnan néhány évtizeddel korábban a városba települt. Romániában a mezőgazdaságból élők aránya hagyományosan magas volt régiós összehasonlításban, falun tehát a 90-es évek elején még meg lehetett élni az agrártermelésből. A városból falura visszaköltözőket azonban nem mindenhol várták tárt karokkal: a Zsil-völgyi bányászok közül azok, akik Moldvából származtak, nagy létszámban költöztek vissza, de ott idegenként, sőt, ingyenélőként, örökségvadászként fogadták őket a családtagok, így kénytelenek voltak visszaköltözni a Zsil-völgybe. Az 1999-es nagy bányászdemonstrációk értelmezéséhez tehát fontos adalék, hogy addigra azok, akik tehettek, elköltöztek a Zsil-völgyből, és a kilencvenes évek végére azok maradtak ott, akik a re-agrarizáció folyamatába nem tudtak bekapcsolódni (Kideckel 2002, 117. o.).

Igazi megoldást, anyagi prosperitást azonban a mezőgazdasági termelésbe való visszailleszkedés nem tudott adni, így egyre több román állampolgár döntött a kivándorlás mellett. A kilencvenes évek során azonban még a kivándorlók etnikai összetétele egyáltalán nem állt arányban Románia etnikai összetételével. 1989 és 2002 között a maradék németiség szinte teljes egészében elhagyta az országot, és a romániai magyarságot is alaposan megtizedelte a kivándorlás. A tömeges emigráció éveiben, 1989 és 1992 között évente több száz ezren hagyták el az országot, sokan közülük politikai menedékjogért folyamodtak. Ez a trend 1992-ben tetőzött, ebben az évben 116 ezer román állampolgár kért menedékjogot külföldön, túlnyomó többségükben német és magyar nemzetiségűek (Roman-Andren 2011, 3. o.). 1993-tól kezdődően a kivándorlók létszáma jelentősen lecsökkent, kezdetét vette azonban egy új trend, az időszakos migráció. A nyugat-európai országok szigorúbb idegenrendészeti szabályai és a földrajzi közelség miatt ebben az időszakban Magyarország volt a romániai vendégmunkások egyik fő célországa, és többségük magyar nemzetiségű volt. Ugyanebben az időszakban más célországokba, így Olaszországba és később Spanyolországba is eljutottak romániai (román nemzetiségű) vendégmunkások, elsősorban Moldvából, bár számuk még messze a 2002 utáni szint alatt maradt. Ezen „úttörő” migránsok szerepe azonban alapvető fontosságú volt, hiszen az ő helyismeretükre, társadalmi tőkájukre alapozva indult meg a későbbi évek tömeges migrációja a két említett dél-európai országba (Bleahu 2004, 27. o., Gödri-Tóth 2010, 164-167. o.).

Az emigráció de-etnicizálódása és az új célországok

A Romániából történő kivándorlás merőben új szakaszába lépett 2002-ben, amikor a román állampolgárok számára megszűnt a vízumkötelezettség az Európai Unió tagállamainak túlnyomó többségében. Eddigre már lezajlott az a folyamat, amit Dumitru Sandu „de-etnicizálódásnak” nevez (Sandu 2001, idézi Gödri-Tóth 2010, 165. o.), vagyis a kivándorlók etnikai összetétele nagyjából megfelelt a romániai népesség etnikai összetételének. A német kisebbség ekkorra szinte teljes egészében elhagyta Romániát, és a romániai magyarok Magyarországra települése is beállt egy dinamikus egyensúlyi szintre. Új elemként megjelent ugyanakkor a romániai romák migrációja, a romániai összlakosságon belüli arányuknak megfelelően.

A 2002 és 2008 között Romániát elhagyó migránsok számát a legtöbb forrás 2,5 millió fő körülre teszi (SOPEMI 2010, Otovescu 2012, 441. o.), noha az adatok megbízhatóságát nagyban korlátozza a migráció cirkuláris és fél-legális jellege. Az azonban kétségtelen, hogy tömeges migráció zajlott le, amelynek során rövid idő leforgása alatt minden tizedik román állampolgár külföldön találta magát. A már említett etnikai kiegyenlítődés mellett a migránsok más demográfiai jellemzőik tekintetében is különböztek a korábbi romániai kivándorlóktól: megnőtt körükben a diplomások és a nők aránya, az átlagos életkoruk pedig alacsonyabbá vált, mint korábban (Suciu 2010, 9-11. o., Mara 2012, 27. o.).

Az, hogy a schengeni övezet országai közül épp Olaszországra és Spanyolországra esett a romániai migránsok választása, több oknak tudható be. Vélhetően sokakat befolyásolt a döntésben a nyelv: mind az olasz, mind a spanyol (illetve Katalóniában a katalán) nyelv viszonylag könnyen megérthető a román nyelvtudásra alapozva, így a beilleszkedés egyik fontos akadály a jóval könnyebben elhárítható volt ezekben az országokban, mint másutt, például Németországban. Ezzel megegyező fontosságú tényező volt ugyanakkor az is, hogy az adott időszakban mindkét országban megugrott a kereslet a képzetlen munkaerőre a mezőgazdaságban és az építőiparban, ami a fiatal férfiak számára nyújtott munkalehetőséget, míg a nők háztartási segédmunkával tudták fenntartani magukat. (Suciu 2010, 16-18. o.). A képzetlen munkaerő iránti kereslet ugyanakkor nem jelentette azt, hogy a Romániából érkező migránsok valóban képzetlenek voltak: általános volt körükben a deskilling, vagyis a képzettségnek nem megfelelő munka végzése. A romániai bérszínvonal ugyanis ebben az időszakban olyan alacsony volt, hogy egy diplomás pedagógus számára

gazdasági szempontból teljesen racionális döntés volt fél évre mezőgazdasági idénymunkásként vagy takarítónőként elhelyezkedni Olaszországban vagy Spanyolországban (Pajares 2008, 75. o., Soltész 2010, 3. o.).

Olaszország és Spanyolország azonban sok szempontból nem voltak csereszabatosak egymással a romániai migránsok számára. Románia történelmi régiói közül Moldvából és Dobruzdából a migránsok túlnyomó többsége Olaszországba indult, míg a Havasalföldről származó migránsok több mint fele Spanyolországba. Érdekes Erdély és a Partium helyzete, ahonnan, bár egyre csökkenő mértékben (10-20%) továbbra is jelentős maradt a Magyarországra irányuló migráció, a migránsok többi része azonban a tárgyalt időszakban az országos átlagnak megfelelően nagyobb részben Olaszországba, kisebb részben Spanyolországba távozott (Marcu 2009, 166.o., Sandu 2010, 278. o.).

A származási hely mellett a jövedelmi helyzet is meghatározta a romániai migránsok célválasztását. Spanyolországba eljutni drágább, mint Olaszországba, így a kezdetektől fogva megfigyelhető volt egy olyan trend, hogy az Olaszországba érkezők átlagos jövedelmi helyzete és iskolai végzettsége a migráció előtt alacsonyabb volt, mint a Spanyolországba érkezőké. Ez mindhárom migráns etnikum (román, magyar, roma) esetében általános jelenség volt, az azonban már a legszegényebb roma migránsok sajátossága volt, hogy Olaszországba érkező csoportjaik a városok szélén, nyomornegyedekben húzták meg magukat (Romeurope 2012, 11. o.). A számkivetett romák által elkövetett vélt és valós bűncselekmények 2007-ben egyfajta „morális pánikot” okoztak Olaszországban, amely sok szempontból méltatlan politikai ügyé dagadt: bár az Olaszországban a romániai romák ellen elkövetett hatósági diszkriminációt a román kormányzat elítélte, ugyanakkor igyekezett elhatárolni a „többségi” románokat a romáktól az olasz közvélemény előtt (Sigona 2008, 9. o.). A romáktól való távolságtartás a spanyolországi román migránsokra is jellemző volt: noha a Spanyolországba érkező romák sokkal jobb anyagi és lakókörülmények között éltek, mint az olaszországiak, közülük sokan koldulásból tartották fent magukat, a többségi román migránsok pedig dehonesztálónak érezték, ha a spanyol közvélemény egyenlőséget tett romák és románok közé (Pajares 2008, 71-72. o., Soltész 2010, 3. o.).

Tovább bonyolította a román migránsok etnikai mintázatát a Románia és a Moldovai Köztársaság közti különleges viszony. Az 1990. évi 137. törvény értelmében a Moldovai Köztársaság polgárai igényelhetik a második világháború után megszűnt román állampolgárságuk „helyreállítását”. Ezt az Európai Unió nyomására 2002-ben és 2006-ban Románia kénytelen volt korlátozni, 2011-ig összesen 220 ezer moldáv állampolgár jutott román útlevélhez, ezzel együtt pedig a vízummentes beutazás jogához a nyugat-európai országokba. A moldáv állampolgárok túlnyomó többsége Románián keresztül éppúgy Olaszországba és Spanyolországba vándorolt, mint a román állampolgárok (Stoleriu et al 2011, 5-17.o., Stemmer 2011, 42-44. o.).

Kint maradni vagy hazamenni? A gazdasági válság hatása a román migránsokra

A 2011-es népszámlálás adatai szerint Románia lakossága alig haladta meg a 19 milliót a 2002-ben mért 21,6 millióhoz képest. Tíz év alatt 2,6 millióval fogyott a népesség, ami elsősorban a kivándorlásnak tudható be. Ez különösen súlyos demográfiai adat annak a ténynek ismeretében, hogy a román népesség rohamosan öregszik, és a kivándorlás csak siettetni ezt a folyamatot. Érdekes, hogy a romániai magyarok fogyása lassabb, mint a románoké: mivel a román etnikum kivándorlása a 2002-eshez képest arányaiban növekedett, a magyarságé pedig csökkent, így – bár a magyar népesség természetes fogyása gyorsabb ütemű, mint a románságé – az aránya nem változott lényegesen, 6,5 százalék körül maradt a teljes romániai népességen belül (Kapitány-Kiss 2010, Horváth 2012).

A 2000-es évek végén úgy tűnt, hogy a román migráns népesség megindult az integráció útján mind Olaszországban, mind Spanyolországban: a számtalan román kulturális és érdekvédelmi egyesületen kívül román pártok alakultak és román képviselőjelöltek indultak az európai parlamenti választáson (Soltész 2010, 3. o.). Mindezekon felül az olaszországi és spanyolországi román migránsok néhány év alatt kiemelkedő gazdasági jelentőségre tettek szert: 2008-ban a Romániából elvándoroltak 6,3 billió eurót utaltak haza Romániában maradt családtagjaiknak, amelynek 38%-a Olaszországból, 27%-a Spanyolországból érkezett (Suciu 2010, 20. o.). Más források a bankrendszeren kívüli hazautalásokkal együtt a hazautalások nagyságát 2007-ben 10,6 billió euróra becsülték (Ban 2009, 10. o.).

A gazdasági válság azonban különösen súlyosan érintette mindkét országot, és legfőképpen az építőipart, amelyben arányaiban a legtöbb román bevándorló dolgozott. A helyenként 50% fölé kúszó munkanélküliségi ráta a migránsok között sok román visszavándorlását eredményezte, ám nem minden migráns tudott vagy akart visszatelepülni Romániába. Egyrészt odahaza sem növekedett a foglalkoztatottság, másrészt a hazautalásoktól függő családokért felelős migránsok nem teheték meg, hogy hazautazzanak a

bizonytalanságba, inkább elvállaltak bármilyen illegális és rosszul fizető munkát, csak hogy tovább maradhassanak, bár erre egyre kevesebb lehetőségük nyílt. Ahogy egy spanyolországi migráns fogalmaz: „nem lesz más választásunk, mint hazamenni, és földet művelni, mint a nagyszüleink (...) de legalább bioparadicsomot és vegyszerek nélküli húst ehetünk, amit itt csak a gazdag madridiak engedhetnek meg maguknak” (Ban 2011).

A románok hazatérését a gazdasági tényezőkön felül egyes pszichológiai tényezők is hátráltatják. Egyrészt a migráció nagyban összekapcsolódik a személyes megmérettetés képzetével: változó gazdasági környezet ide vagy oda, sokan érzik úgy, hogy kudarcuk nyílt beismerése lenne, ha hazaköltöznének. Emellett a néhány évvel korábbi spanyol vagy olasz helyzet még mindig reménnyel tölt el sokakat: egyesek továbbra is abban bíznak, hogy a fogadó ország gazdasága kimászik a gödörből, és újra lesz kereslet a munkájukra. Végül az emigrációban felnövő gyerekek is egyre inkább megnehezítik a hazatelepülést: az a néhány év, ami egy felnőtt számára nem bír igazi jelentőséggel, egy általános iskolás gyerek számára alapvető fontosságú. Egy olyan román kisiskolás, aki az általános iskola első négy országát olasz vagy spanyol iskolában járta végig, vélhetőleg nehezen illeszkedne be egy román általános iskolába (Ban 2011).

A gazdasági és pszichológiai tényezők következtében a migrációs folyamatok megfordulása helyett inkább a román diaszpóra szétterülése, a célországok szerinti diverzifikálódás volt az elmúlt két év uralkodó trendje. Az egész kontinensre kiterjedő válsággal leginkább dacolni képes országok, Németország és az Egyesült Királyság így egyre népszerűbbé váltak a román migránsok között – beleértve azokat is, akik néhány évvel korábban már Olaszországba vagy Spanyolországba települtek. A növekvő román bevándorlás az Egyesült Királyságba hamar felborzolta a kedélyeket: ellenséges hangú sajtónyilatkozatok mellett vízumkiadási korlátozásokat és egy nagy port kavart óriásplakát-kampányt eredményezett, amelyre a román *Gandul.info* magazin szarkasztikus ellenkampánnyal válaszolt (Dhumieres 2013). Ami az uniós szintű folyamatokat illeti, jelen pillanatban (2013. március) Románia csatlakozása a schengeni övezetbe tovább várat magára (HVG 2013), nem kis részben a nyugat-európai országok romániai migránsoktól való félelme miatt, holott az eddigiekből viszonylag egyértelműen kiderül: a 2002 utáni évekhez hasonló migrációs hullámtól egyáltalán nem kell tartani (Jones 2013).

Zárszó

A romániai kivándorlás a 2002-2008 közötti tömeges nekilendülést követően leszállóágba került, nem annyira az otthoni gazdasági helyzet javulása, mint inkább a fő célországok, Olaszország és Spanyolország megroppant gazdasági teljesítménye miatt. A migrációs folyamatok ugyanakkor nem álltak meg, területi diverzifikálódás zajlik, és az emigrációban töltött idő átlagos hossza is csökken – mind területileg, mind dinamikájában változékonyabbá téve a kivándorlás mintázatait. Etnikai összetételében a diaszpóra a korábbi évekhez képest kiegyenlítettebb képet mutat, a romániai társadalom belső arányait és törésvonalait jeleníti meg. Az ugyanakkor még kérdéses, hogy hosszú távon az elmúlt évtizedben új dimenziót nyerő migrációs folyamatok milyen hatással lesznek Románia demográfiai viszonyaira: féltő, hogy a fiatal felnőttek tömeges emigrációja rendkívül kedvezőtlenül fogja érinteni az egyébként is elöregedő román társadalmat.

Irodalom

BALDONI, Emiliana (2010): La migración de Rumania: Nuevos y antiguos escenarios para la movilidad. *Obets. Revista de Ciencias Sociales*. 2010/2. szám, 175-199. o.

BAN, Cornel (2011): Romania, emigrants don't go home. *Osservatorio Balcani e Caucaso*, 2011. március 25. <http://www.balcanicaucaso.org/eng/Regions-and-countries/Romania/Romania-emigrants-don-t-go-home-90826>

BAN, Cornel (2012): Economic Transnationalism and its Ambiguities: The Case of Romanian Migration to Italy. *International Migration*, 50. szám, 129–149. o.

BLEAHU, Ana (2004): Romanian migration to Spain. Motivation, networks and strategies. In: *New patterns of labour migration in Central and Eastern Europe*. Kolozsvár, AMM, 20-35. o.

DHUMIERES, Marie (2013): Worried about immigration? Then come to Romania - all our women look like Kate and Pippa. *The Independent*, 2013. január 31. <http://www.independent.co.uk/news/uk/home-news/worried-about-immigration-then-come-to-romania--all-our-women-look-like-kate-and-pippa-8476016.html>

GHETAU, Vasile (2008): The Known and the Unknown Face of Romanian International Migration. *Előadás*, „Effects of Migration on Population Structures in Europe” konferencia, Bécs, IIASA, 2008. december 1-2.

GÖDRI Irén – TÓTH Erzsébet Fanni (2010): Magyarország, Románia és Szlovákia kivándorlási folyamatai a rendszerváltozások után – eltérések és hasonlóságok. *Demográfia*, 2010. 53. évf. 2–3. szám 157–204. o.

HORVÁTH István (2012): A migráció miatt fogy az erdélyi magyar. *Népszabadság*, interjú, készítette Szöcs Levente, 2012. február 18, http://nol.hu/kulfold/20120218-a_migracio_miatt_fogy_az_erdelyi_magyar

HVG.hu (2013): Év végén lehet újra napirenden Románia és Bulgária schengeni csatlakozása. 2013. március 7. http://hvg.hu/vilag/20130307_romania_bulgaria_schengen

JONES, Jonathan (2013): Briefing: Immigration from Bulgaria and Romania. *The Spectator*, 2013. január 29. <http://blogs.spectator.co.uk/coffeehouse/2013/01/briefing-immigration-from-bulgaria-and-romania/>

KAPITÁNY Balázs – KISS Tamás (2010): Erdélyi magyarság: csökkenő létszám, változatlan arány. KSH Népeségtudományi Kutatóintézet, KorFa 2010/4.

KIDECKEL, David A. (2002): The unmaking of an East-Central European working class. In: Uő (szerk): *Postsocialism*. London, Routledge, 114-129. o.

MARA, Isilda (2012): Surveying Romanian migrants in Italy before and after the EU Accession: migration plans, labour market features and social inclusion. The Vienna Institute for International Economic Studies, Norface Migration Discussion Paper No. 2012-24.

MARCU, Silvia (2009): Del este al oeste. La migración de rumanos en la Unión Europea: Evolución y características. *Migraciones Internacionales*, 5. szám, 2009.

OTOVESCU, Adrian (2012): Identity Features of the Romanian Immigrants From Italy. *Journal of Community Positive Practices*, 2012/3. szám, 441-461. o.

PAJARES Alonso, Miguel (2008): Migraciones y redes transnacionales: Comunidades inmigradas de Europa Central y del Este en España. Comunidades inmigradas de la Europa del Este. El caso del colectivo rumano en España. Barcelona, *Revista CIDOB d'Afers Internacionals*, 84. szám, 65-79. o.

ROMAN, Monica – ANDREN, Daniela (2011): The Case of Romania. 4th IZA Workshop on EU Enlargement and the Labor Markets: Migration, Crisis, and Adjustment in an Enlarged E(M)U. Budapest, 2011. július 1-2.

ROMEUROPE.org (2012): Roma Migrants from Bulgaria and Romania. Migration Patterns and Integration in Italy and Spain. http://www.romeurope.org/IMG/pdf/Migration_fin.pdf

SANDU, Dumitru (2010): Modernising Romanian society through temporary work abroad. In: BLACK, Richard – ENGBERSEN, Godfried – OKÓLSKI, Marek – PANTIRU, Cristina (eds.): *A Continent Moving West? EU Enlargement and Labour Migration from Central and Eastern Europe*. IMISCOE – Amsterdam University Press, 271-287. o.

SIGONA, Nando (2008): The ‘Latest’ Public Enemy: Romanian Roma in Italy. The case studies of Milan, Bologna, Rome and Naples. Firenze, Osservazione. http://www.osservazione.org/documenti/OSCE_publicenemy.pdf

SOLTÉSZ Béla (2010): A gyümölcszedés vége? Bolgár és román bevándorlók Spanyolországban. In: Délkelet Európa – South-East Europe, *International Relations Quarterly*, 2010/2. http://www.southeast-europe.org/pdf/02/DKE_02_M_EU_SB.pdf

SOPEMI (2010): Romania (country profile). In: International Migration Outlook 2010, 236-237. o.

STEMMER, Anna (2011): The Republic of Moldova and the Migration. Migration and its Risks and Opportunities for the European Union. KAS International Reports, 2011 október.

STOLERIU, Oana Mihaela – GROZA, Octavian - DIMITRIU, Radu Ionut – TURCANASU, George (2011): Migrants and Borders. Romania and Moldova. *EuroBroadMap Working Paper*,
http://www.migrant.ro/file/pagesleft/3_migrantinromanianr3.pdf

SUCIU, Oana-Valentina (2010): Migration and demographic trends in Romania: A brief historical outlook. CRCE 2010 Colloquium.

*

Az internetes források lekérdezésének időpontja: 2013. március 17.

© DKE 2013

<http://www.southeast-europe.org>
dke@southeast-europe.org

Figyelem! *Kedves kutató!* Ha erre a tanulmányunkra hivatkozik, vagy idézi annak egy részét, kérjük, küldjön erről egy email-t a főszerkesztő részére a dke@southeast-europe.org címre. *A tanulmányt a következőképpen idézze:*

Soltész Béla: Kivándorlás Romániából a XXI. század elején. *Délkelet-Európa – South-East Europe International Relations Quarterly*, Vol. 4. No. 1. (2013 tavasz) 6 p.
Együttműködését köszönöm. *A főszerkesztő*